

ELEMENTARY SCHOOL AND SOCIAL STUDIES TEACHERS' OPINIONS ABOUT THE CONCEPT OF GOOD CITIZENSHIP

SINIF ÖĞRETMENLERİ İLE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN İYİ VATANDAŞ KAVRAMI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ¹²

Emin KILINÇ³

Abstract

The concept of good citizenship has been discussed among scholars in the past decades. The purpose of the research is to investigate elementary school and social studies teachers' opinions about the concept of good citizenship. The author applied survey method for this study. The sample of the study consisted of 401 elementary school and social studies teachers in Denizli, İzmir, and Kütahya in the 2014-2015 education year. The author collected data through Citizenship Questionnaire, which was originally developed by Davies, Gregory and Riley (1999) and adapted to Turkish by Kılınç and Dere (2013). The author analyzed the data by descriptive analysis, such as mean and standard deviation, and interpretive statistics such as one sample t-test and one way analysis of variance (ANOVA). The result of the study showed that participants agreed social concern and knowledge characteristics of good citizen. Also the study revealed that there was significance difference between male and female teachers on conservative characteristics of good citizen.

Keywords: Good citizen, elementary school teachers, social studies teachers.

Özet

İyi vatandaşlık kavramı son yıllarda araştırmacılar tarafından ele alınan konulardan birisidir. Bu araştırmanın temel amacı sınıf öğretmenleri ile sosyal bilgiler öğretmenlerinin iyi vatandaş kavramı hakkındaki görüşlerinin tespit edilerek, bunların cinsiyet, branş ve mesleki tecrübe değişkenlerine göre farklılık gösterip göstermediğinin incelenmesidir. Araştırma nicel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama modeline göre desenlenmiştir. Araştırmanın verileri Davies, Gregory ve Riley (1999) tarafından geliştirilen ve Kılınç ve Dere (2013) tarafında Türkçe'ye uyarlanan Vatandaşlık Anketi aracılığı ile 2014-2015 eğitim-öğretim yılında Denizli, İzmir ve Kütahya illerinde görev yapan toplam 401 sınıf ve sosyal bilgiler öğretmeninden toplanmıştır. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistik yöntemlerinden olan aritmetik ortalama ve standart sapma ile anlam çıkarıcı istatistik yöntemlerinden bağımsız örneklem için t testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) teknikleri kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin iyi vatandaşın sosyal kaygı ve bilgi temelli özellikleri ile ilgili maddelere katılım oranlarının yüksek olduğu, muhafakarlık temelli özellikler boyutu ile ilgili maddelere katılım oranında cinsiyet değişkenine göre anlamlı fark olduğu ve kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere oranla bu maddelere daha çok katıldıkları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İyi vatandaş, sınıf öğretmeni, sosyal bilgiler öğretmeni.

¹ Bu çalışma kısmen 21 - 23 Mayıs 2015 tarihleri arasında Bartın'da düzenlenen 14. Uluslararası Katılımlı Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Bu çalışma Dumlupınar Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu tarafından desteklenmiştir.

³ Yrd. Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü Öğretim Üyesi, eposta: emin.kilinc@dpu.edu.tr

Giriş

Vatandaşlık kavramı son yıllarda siyaset bilimi, sosyoloji ve eğitim bilimleri gibi alanlarda sıklıkla tartışılmaktadır. Vatandaşlık kavramı üzerine yapılan tartışmaların son yıllarda giderek artmasının nedenleri arasında ekonomik, sosyal, siyasal vb. nedenlerle ilgili göçlerin artması, küreselleşme ile birlikte uluslararası şirketler/örgütlerin artışı ve teknolojik gelişmeler gösterilebilir (Temelat, 2011). Bu tartışmalarla birlikte tüm politik sistemlerin yeni nesilleri iyi vatandaşlar olarak yetiştirme hedeflerinin olduğu da ifade edilmektedir (Kılınç ve Dere, 2013). Bu hedefi sağlamak ise eğitim sistemlerinin en önemli görevlerinden birisidir (Safran, 2008).

Vatandaşlık kavramı antik çağlardan bu yana pek çok aşamadan geçerek değişime uğramıştır. Vatandaşlık kavramına yönelik farklı bakış açılarının olması, kavram ile ilgili pek çok tanımın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ünlü İngiliz sosyolog Marshall (1950) vatandaşlığı sivil, siyasi ve sosyal haklar temelinde açıklayarak çeşitli haklar ve sorumlulukların bir araya gelmesiyle oluşan topluma aidiyet olarak tanımlamıştır. Yuval-Davis (1997) ise Marshall'ın tanımından hareketle bu kavramı birey, toplum ve devlet arasındaki karmaşık ilişkiler bütünü olarak ifade etmiştir. Devlet ve toplum ile olan bu ilişki yukarıdaki tanımda olduğu gibi bireye çeşitli haklar ve yetkiler bahsetmekle birlikte, çeşitli yükümlülükler de gerektirmektedir (Castles, 2000; Işın, 2002). Bu hususu dikkate alan bazı araştırmacılar da vatandaşlığı bireyin hak ve sorumluluklarını bilmesi ve toplumsal olaylara aktif bir şekilde katılması olarak ele almışlardır (Goodman ve Adler, 1985; Sunal ve Haas, 2005).

Günümüzde ise gerek Türkiye'de gerekse de dünyada vatandaşlık kavramına yönelik tartışmalar göçler, küreselleşme, teknolojik gelişmeler vb. nedenlerle yeniden gündeme gelmeye başlamıştır. Nitekim Kadioğlu (2012) vatandaşlık kavramının

- Ulusal kimlik veya milliyet olarak tanımlanan vatandaşlık
- Evraklar temelinde tanımlanan vatandaşlık
- Haklar temelinde tanımlanan vatandaşlık
- Görev ve sorumluluklar temelinde tanımlanan vatandaşlık

olarak dört farklı şekilde kullanıldığını ifade etmiştir. Esendemir (2008) ise küreselleşme ile birlikte ulusal kimlik olarak vatandaşlık anlayışını sorgulanmaya başladığını ve yeni vatandaşlık kiplerinin ortaya çıktığını belirtmektedir. Nitekim uluslararası literatür incelendiğinde ulusal vatandaşlık ile birlikte küresel vatandaşlık (Merryfield, 1991; Dower, 2000; Carter, 2001; Bowden, 2003), ekolojik vatandaşlık/çevresel vatandaşlık (Bell, 2005; Barry, 2006; Dobson, 2006; MacGregor, 2006), Avrupa Birliği Vatandaşlığı (Lehning, 1997; Pérez-Díaz 1998; Hansen, 1998; Lehning, 2001; Bruter, 2004), Anayasal Vatandaşlık (Üstel, 1999; Erdoğan, 2003; Keyman, 2008; Fırat, 2010), Çokkültürlü vatandaşlık (Freire, 1993; Neito, 1995; Banks ve Banks, 1997; Bennett, 2000) ve Dijital Vatandaşlık (Ribble, Bailey ve Ross, 2004; Shelley ve diğ., 2004; Longford, 2005; Mossberger, 2009;) yaklaşımlarının sıklıkla tartışıldığı görülmektedir.

Yeni nesillerin gelişimi açısından ailenin yanında zamanlarının büyük kısmını geçirdikleri eğitim kurumlarının da önemi büyüktür. Eğitim kurumlarından beklenen çocukları akademik anlamda başarılı bir şekilde yetiştirmekle birlikte onları iyi vatandaşlar olarak toplumsal yaşama hazırlamalarıdır. Bu bağlamda öğrencilere vatandaşlık yeterliklerini kazandırmayı amaçlayan sosyal bilgiler dersine önemli görevler düşmektedir. Nitekim sosyal bilgiler dersinin amaçları arasında demokratik bir toplumu oluşturacak etkin bireylerin yetiştirilmesi de bulunmaktadır (Barth, 1991). Böyle önemli bir hedefi gerçekleştirmesi öngörüldüğü için sosyal bilgiler dersi mihver derslerden biri olarak kabul edilmekte (Öztürk ve Baysal, 1999) ve 4-7.

sınıflarda okutulmaktadır. Öğrencileri iyi vatandaşlar olarak yetiştirmeyi hedefleyen sosyal bilgiler dersini veren öğretmenlerin iyi vatandaş kavramı hakkındaki düşüncelerini belirlemek önem kazanmaktadır. Sosyal bilgiler dersine 4.sınıflarda sınıf öğretmenleri, 5.sınıftan itibaren ise sosyal bilgiler öğretmenleri girmektedir. Bu nedenle bu çalışmada sınıf öğretmenleri ile sosyal bilgiler öğretmenlerinin iyi vatandaş kavramından ne anladıkları, iyi vatandaşın temel özellikleri hakkında ne düşündükleri incelenecektir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada sınıf öğretmenleri ile sosyal bilgiler öğretmenlerinin iyi vatandaş kavramı hakkındaki görüşleri tespit edilerek, bunların cinsiyet, branş, mesleki tecrübe ve yerleşim yeri değişkenlerine göre farklılık gösterip göstermediğinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu temel amaç çerçevesinde aşağıdaki alt problemler cevaplanmaya çalışılmıştır.

- Sınıf öğretmenleri ile sosyal bilgiler öğretmenlerinin “İyi Vatandaş” kavramı hakkındaki düşünceleri ne düzeydedir?
- Öğretmenlerin “İyi Vatandaş” kavramı hakkındaki düşünceleri cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermekte midir?
- Öğretmenlerin “İyi Vatandaş” kavramı hakkındaki düşünceleri branş değişkenine göre farklılık göstermekte midir?
- Öğretmenlerin “İyi Vatandaş” kavramı hakkındaki düşünceleri mesleki tecrübe değişkenine göre farklılık göstermekte midir?
- Öğretmenlerin “İyi Vatandaş” kavramı hakkındaki düşünceleri yerleşim birimi değişkenine göre farklılık göstermekte midir?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu çalışma sınıf öğretmenleri ile sosyal bilgiler öğretmenlerinin iyi vatandaş kavramı ile ilgili görüşlerini belirleyebilmek amacıyla nicel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama modeline göre desenlenmiştir. Tarama yöntemi bir konuya ya da olaya ilişkin katılımcıların görüşlerinin ya da ilgi, beceri, yetenek, tutum vb. özelliklerinin belirlendiği genellikle diğer araştırmalara göre daha büyük örneklem üzerinde yapılan araştırmalardır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2014). Bu çalışmada da mevcut bir durum olduğu şekliyle betimlenmeye çalışıldığından (Gay, Mills ve Airasian, 2006; Karasar, 2008) tarama modeli kullanılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın örneklemini 2014-2015 eğitim-öğretim yılında Denizli, İzmir ve Kütahya illerinde görev yapan toplam 401 sınıf ve sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Katılımcılar rastlantısal örnekleme yöntemlerinden kümeleme yöntemi kullanılarak seçilmişlerdir. Kümeleme yöntemi büyük ölçekli tarama araştırmalarında sıklıkla kullanılan bir örnekleme türüdür (Balcı, 2015). Örnekleme girmesi gereken katılımcıların geniş bir evrene yayıldığı durumlarda benzerlik gösteren birimler bir araya getirilerek kümeler oluşturulur (Balcı, 2015; Gay, Mills ve Airasian, 2006). Nitekim bu çalışmada da il ve ilçe merkezlerindeki ilkökuller ve ortaokullardan rastgele seçimler yapılarak belirlenen okullar araştırmaya dâhil edilmiştir.

Araştırmaya katılan sınıf öğretmenleri ile sosyal bilgiler öğretmenlerinin çeşitli demografik özellikleri Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Sınıf Öğretmenleri ile Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler		Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	216	54
	Erkek	185	46
	Toplam	401	100
Branş	Sınıf	249	62
	Sosyal Bilgiler	152	38
	Toplam	401	100
Mesleki Tecrübe	1-5 yıl	120	30
	6-10 yıl	118	29
	11-15 yıl	80	20
	16 yıl ve üzeri	83	21
	Toplam	401	100
Yerleşim	Şehir merkezi	308	76
	İlçe	93	24
	Toplam	401	100

Tablo 1’de görüldüğü üzere katılımcıların 216’sı (% 54) kadın öğretmenlerden oluşurken, 185’i (% 46) erkek öğretmenlerden oluşmaktadır. Branş değişkenine göre katılımcıların dağılımı incelendiğinde örneklemin 249 (% 62) sınıf öğretmeni ile 152 (% 38) sosyal bilgiler öğretmeninden oluştuğu görülmektedir. Mesleki tecrübe değişkenine bakıldığında ise öğretmenlerin 120’sinin (% 30) 1-5 yıllık tecrübeye, 118’inin (% 29) 6-10 yıllık tecrübeye, 80’inin (% 20) 11-15 yıllık mesleki tecrübeye, 83’ünün (% 21) 16 yıl ve daha üzeri mesleki tecrübeye sahip olduğu tespit edilmiştir. Son olarak katılımcıların 308’inin (% 76) şehir merkezinde, 93’ünün (% 24) ise ilçelerde görev yaptıkları görülmektedir. Araştırmaya katılan 401 öğretmenin %95’lik güvenilirlik seviyesi göz önüne alındığında evreni yansıtacağı değerlendirilmektedir (Krejcie ve Morgan; Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004).

Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada, araştırma sorularının istatistiksel analizi için gerekli verileri toplamak amacıyla Davies, Gregory ve Riley (1999) tarafından geliştirilen ve Kılınç ve Dere (2013) tarafından Türkçe’ye uyarlanan Vatandaşlık Anketi kullanılmıştır. Bu çalışmada kullanılan Vatandaşlık Anketi iki bölümden oluşmaktadır. Ölçme aracının ilk bölümünde öğretmenlere cinsiyet, mesleki tecrübe, branş ve okullarının bulunduğu yerleşim birimine ilişkin bilgileri belirlemeye yönelik araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu uygulanmıştır. Ölçme aracının ikinci bölümünde ise öğretmenlerin iyi vatandaşın vazgeçilmez özelliklerine ilişkin nitelikleri ifade eden Vatandaşlık Anketi uygulanmıştır. Anket, sosyal kaygı temelli özellikler, bilgi temelli özellikler ve muhafazakarlık temelli özellikler adlı üç boyuttan ve 15 maddeden oluşmaktadır. Veri toplama aracı Likert ölçeğine göre hazırlanmış olup soldan sağa “1-Kesinlikle Katılmıyorum, 2-Katılmıyorum, 3-Fikrim Yok, 4-Katılıyorum, 5-Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde sıralanmıştır.

Ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık sayısı Kılınç ve Dere (2013) tarafından .80 olarak hesaplanmıştır. Bu çalışmada ise Cronbach alfa iç tutarlılık sayısı .88 olarak

hesaplanmıştır. Büyüköztürk'e (2010) göre güvenirlik katsayısının .70 ve daha yüksek olması test puanlarının güvenilirliği için genel olarak yeterli görülmektedir.

Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin çözümlenmesi ve analizinde SPSS 20 istatistik programı aracılığıyla, tanımlayıcı istatistik yöntemlerinden olan aritmetik ortalama ve standart sapma ile anlam çıkarıcı istatistik yöntemlerinden bağımsız örneklem için t testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) teknikleri kullanılmıştır.

Bulgular

Sınıf öğretmenleri ile sosyal bilgiler öğretmenlerinin iyi vatandaş kavramı hakkındaki görüşleri madde düzeyinde değerlendirilerek üç boyuttan oluşan ölçeğin her bir boyutunda yer alan ve iyi vatandaşın özelliklerine ilişkin madde ortalama puanları aşağıda sunulmuştur. Katılımcıların iyi vatandaş kavramına yönelik düşüncelerinin cinsiyet, branş, mesleki tecrübe ve yerleşim yeri değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığı bağımsız örneklem için t testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiştir. Katılımcıların iyi vatandaş kavramına yönelik düşünceleri sosyal kaygı temelli özellikler, bilgi temelli özellikler ve muhafazakarlık temelli özellikler olarak üç boyutta incelenmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin sosyal kaygı temelli özellikler, bilgi temelli özellikler ve muhafazakarlık temelli özellikler boyutlarında yer alan ifadelere verdikleri yanıtlara ilişkin ortalamalar Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Boyutlara Göre Madde Ortalamaları

Maddeler	\bar{x}	s
<i>1. Boyut: Sosyal Kaygı Temelli Özellikler</i>		
Ailesine karşı sorumluluklarını yerine getirir.	4.68	.67
Vatanseverdir.	4.64	.69
Toplumsal değerlere saygı gösterir.	4.56	.76
Temel insan haklarına saygılıdır.	4.55	.79
Güvenilirdir.	4.52	.82
Başkalarının iyiliğini düşünür.	4.49	.77
Toplumdaki farklılıklara saygı gösterir.	4.47	.70
Toplumsal konularda sorumluluk alır.	4.37	.73
<i>2. Boyut: Bilgi Temelli Özellikler</i>		
Güncel olaylar hakkında bilgi sahibidir.	4.30	.80
Kendisini ilgilendiren uygulama ve politikaları sorgular.	4.29	.67
Devletin yönetimi ve işleyişi ile ilgili bilgi sahibidir.	4.15	.78
Dünya toplumları hakkında bilgi sahibidir.	3.85	.87
Politik konular ile ilgili başkaları ile tartışır.	3.07	1.14
<i>3. Boyut: Muhafazakarlık Temelli Özellikler</i>		
Davranışlarında ahlak kurallarına dikkat eder.	4.59	.74
İdarecilerine itaat eder.	3.32	1.18

Ölçme aracı içerdiği alt boyutlar olarak ele alındığında iyi vatandaşın özellikleri ile ilgili sınıf öğretmenleri ile sosyal bilgiler öğretmenlerinin en çok katıldıkları özelliklerin sosyal kaygı temelli özellikler olduğu belirlenmiştir ($\bar{x}=4.51$). Nitekim Tablo 2 incelendiğinde sosyal katılım boyutunda sınıf öğretmenleri ile sosyal bilgiler öğretmenlerinin en fazla katıldıkları özelliklerin "Ailesine karşı sorumluluklarını yerine

getirir.” (\bar{x} =4.68), “Vatanseverdir.” (\bar{x} =4.64) ve “Toplumsal değerlere saygı gösterir.” (\bar{x} =4.56) olduğu görülmektedir. Bu bağlamda katılımcıların iyi vatandaş ailesine karşı sorumluluklarını yerine getiren, vatansever, toplumsal değerlere ve temel insan haklarına karşı saygılı, güvenilir, başkalarının iyiliğini düşünen, farklılıklara saygı gösteren ve toplumsal olaylarda sorumluluk alan birey olarak tanımladıkları sonucuna ulaşılabilir.

Muhafazakârlık temelli özellikler boyutu ise sınıf öğretmenleri ile sosyal bilgiler öğretmenlerinin iyi vatandaş kavramına yükledikleri anlamda ikinci sırada gelmektedir (\bar{x} =3.96). Muhafazakârlık temelli özellikler boyutunda öğretmenlerin en çok katıldıkları maddenin “Davranışlarında ahlak kurallarına dikkat eder.” (\bar{x} =4.59) olduğu görülmektedir. Buna karşın “İdarecilerine itaat eder.” (\bar{x} =3.32) maddesine katılım oranının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Bu madde aynı zamanda anket genelinde de en az katılımın olduğu ikinci maddedir.

Bilgi temelli özellikler boyutunun ise sınıf öğretmenleri ile sosyal bilgiler öğretmenlerinin iyi vatandaş kavramına yükledikleri anlamda sonuncu sırada gelmektedir (\bar{x} =3.87). Bu boyutta öğretmenlerin en çok katıldıkları özelliklerin “Güncel olaylar hakkında bilgi sahibidir.” (\bar{x} =4.30), “Kendisini ilgilendiren uygulama ve politikaları sorgular” (\bar{x} =4.29) ve “Devletin yönetimi ve işleyişi ile ilgili bilgi sahibidir.” (\bar{x} =4.15) olduğu görülmektedir. Katılımcıların “dünya toplumları hakkında bilgi sahibidir” (\bar{x} =3.85) maddesi ile “Politik konuları başkaları ile tartışır” (\bar{x} =3.07) maddelerine daha az katıldıkları da belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan sınıf öğretmenleri ile sosyal bilgiler öğretmenlerinin iyi vatandaş kavramının sosyal kaygı temelli özellikler, muhafazakârlık temelli özellikler ve bilgi temelli özellikler boyutlarına ilişkin verdikleri yanıtların cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı bağımsız örneklem için t testi aracılığıyla incelenmiş ve sonuçlar Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3. Boyutlara Göre Cinsiyet Değişkenine İlişkin t-testi Sonuçları

Alt Ölçek	Cinsiyet	N	\bar{x}	s	sd	t	p
Bilgi	Kadın	216	3.90	.92	399	.571	
	Erkek	185	3.95	.65			
Sosyal Kaygı	Kadın	216	4.53	.54	399	.375	
	Erkek	185	4.48	.56			
Muhafazakârlık	Kadın	216	4.05	.74	399	2.543	.01
	Erkek	185	3.85	.79			

Analiz sonuçlarına göre iyi vatandaş kavramının alt boyutlarından bilgi temelli özellikler [$t_{(399)} = .571$, $p > 0.05$] ile sosyal kaygı temelli özellikler [$t_{(399)} = .375$, $p > 0.05$] boyutlarında cinsiyet değişkeni açısından öğretmenlerin düşünceleri konusunda herhangi bir anlamlı fark bulunamamıştır. Ancak cinsiyet değişkeni açısından muhafazakârlık temelli özellikler boyutunda [$t_{(399)} = 2.543$, $p < 0.05$] öğretmenlerin düşünceleri arasında anlamlı fark bulunmuştur. Kadın öğretmenlerin muhafazakârlık temelli özelliklere ilişkin düşüncelerinin (\bar{x} =4.05), erkek öğretmenlere göre (\bar{x} =3.85) daha olumlu olduğu belirlenmiştir. Anlamlı fark bulunduktan sonra etki büyüklüğü hesaplanmış ($d = .26$) ve bu hesaplama sonucunda düşük düzeyde bir etki olduğu tespit edilmiştir (Cohen, 1992).

Araştırmaya katılan sınıf öğretmenleri ile sosyal bilgiler öğretmenlerinin iyi vatandaş kavramının sosyal kaygı temelli özellikler, muhafazakârlık temelli özellikler ve bilgi

temelli özellikler boyutlarına ilişkin verdikleri yanıtların branş değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı bağımsız örneklem için t testi aracılığıyla incelenmiş ve sonuçlar Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Boyutlara Göre Branş Değişkenine İlişkin t-testi Sonuçları

Alt Ölçek	Cinsiyet	N	\bar{x}	s	sd	t	p
Bilgi	Sınıf	249	3.88	.90	399	.153	.878
	Sosyal Bilgiler	152	3.86	.61			
Sosyal Kaygı	Sınıf	249	4.49	.56	399	.672	.502
	Sosyal Bilgiler	152	4.53	.53			
Muhafazakârlık	Sınıf	249	3.97	.74	399	.501	.617
	Sosyal Bilgiler	152	3.93	.81			

Analiz sonuçları branş değişkenine göre incelendiğinde bilgi temelli özellikler [$t_{(399)} = .153$, $p > 0.05$], sosyal kaygı temelli özellikler [$t_{(399)} = .672$, $p > 0.05$] ve muhafazakarlık temelli özellikler [$t_{(399)} = .501$, $p > 0.05$] boyutlarında öğretmenlerin düşünceleri arasında anlamlı fark bulunamamıştır.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin iyi vatandaşın bilgi temelli, sosyal kaygı temelli ve muhafazakarlık temelli özelliklerine ilişkin verdikleri yanıtların okulun bulunduğu yerleşim yeri değişkenine göre t-testi sonuçları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5'te görüldüğü üzere yerleşim yeri değişkeni açısından bilgi temelli özellikler [$t_{(399)} = .674$, $p > 0.05$], sosyal kaygı temelli özellikler [$t_{(399)} = -.098$, $p > 0.05$] ve muhafazakarlık temelli özellikler [$t_{(399)} = .257$, $p > 0.05$] boyutlarında öğretmenlerin düşünceleri arasında anlamlı fark bulunamamıştır.

Tablo 5. Boyutlara Göre Yerleşim Yeri Değişkenine İlişkin t-testi Sonuçları

Alt Ölçek	Cinsiyet	N	\bar{x}	s	sd	t	p
Bilgi	Şehir	308	3.89	.85	399	.674	.501
	İlçe	93	3.82	.64			
Sosyal Kaygı	Şehir	308	4.50	.58	399	-.098	.922
	İlçe	93	4.51	.47			
Muhafazakarlık	Şehir	308	3.96	.79	399	.257	.797
	İlçe	93	3.94	.69			

Araştırmaya katılan sınıf öğretmenleri ile sosyal bilgiler öğretmenlerinin iyi vatandaşın özellikleri hakkında bilgi temelli, sosyal kaygı temelli ve muhafazakarlık temelli özellikler boyutlarına ilişkin verdikleri yanıtların mesleki tecrübe değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı tek yönlü varyans analizi (ANOVA) aracılığıyla incelenmiş ve sonuçlar Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Alt Boyutlara Göre Mesleki Tecrübe Değişkenine İlişkin ANOVA Sonuçları

Alt Ölçek	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Bilgi Temelli	Gruplar	4.511	4	1.128	1.745	.139
	Arası					
	Gruplar içi Toplam	255.879	396	.646		
Sosyal Kaygı Temelli	Gruplar	1.891	4	.473	1.547	.188
	Arası					
	Gruplar içi Toplam	121.027	396	.306		
Muhafazakarlık Temelli	Gruplar	2.571	4	.643	1.088	.362
	Arası					
	Gruplar içi Toplam	234.000	396	.591		

Öğretmenlerin iyi vatandaş hakkındaki düşüncelerinde mesleki tecrübe değişkenine göre fark olup olmadığını sınamak için araştırmada kullanılan ölçme aracının alt boyutlarına ilişkin yanıtlarının ortalamaları tek yönlü varyans analizi (ANOVA) aracılığıyla karşılaştırılmıştır. Yapılan analizler sonucunda öğretmenlerin iyi vatandaş hakkındaki düşüncelerinin bilgi temelli özellikler [$F_{(4-396)}=1.745, p>0.05$], sosyal kaygı temelli özellikler [$F_{(4-396)}=1.547, p>0.05$] ve muhafazakarlık temelli özellikler [$F_{(4-396)}=1.088, p>0.05$] boyutlarında farklılaşmadığı belirlenmiştir.

Tartışma ve Sonuç

İyi vatandaşlık kavramı son yıllarda dünyada özellikle de Amerika Birleşik Devletleri'nde sıklıkla ele alınan kavramlardan birisidir (Theiss-Morse, 1993; Ricci, 2004; Schoeman; 2005; Martin ve Chiado, 2007; O'Brien ve Smith, 2011). Ülkemizde iyi vatandaşlık konusunda yapılan çalışma sayısı oldukça az olsa da (Üstel, 2004; Yücel; 2015) bu konu ile ilgili yapılan çalışmaların sayısı son yıllarda giderek artmaktadır (Kılınç ve Dere, 2013; Kılınç, 2014; Yeşilbursa, 2015).

Bu çalışmada öğrencilerin vatandaşlık yeterliklerini geliştirmeyi amaçlayan sosyal bilgiler dersini okutan sınıf öğretmenleri ile sosyal bilgiler öğretmenlerinin iyi vatandaş kavramı hakkındaki görüşlerini tespit etmek, bu görüşlerin cinsiyet, branş ve mesleki tecrübe değişkenlerine göre farklılık gösterip göstermediğinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda Denizli, İzmir ve Kütahya illerinde görev yapan toplam 401 sınıf ve sosyal bilgiler öğretmeninden veri toplanmıştır.

Araştırma sonuçları incelendiğinde sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin iyi vatandaşın sosyal kaygı temelli özellikler boyutuna katılım ortalamalarının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Öğretmenlerin bireyin iyi vatandaş olarak adlandırılabilmesi için ailesine karşı sorumluluklarını yerine getirmesi, ülkesini sevmesi, toplumsal değerlere saygı göstermesi, güvenilir olması, kendi iyiliği ile birlikte başkalarının iyiliğini de düşünmesi, toplumdaki farklılıklara saygı göstermesi ve toplumsal konularda sorumluluk alması gerektiği konusunda hemfikir oldukları görülmüştür. Benzer şekilde yapılan çalışmalarda da iyi vatandaş kavramı ile ilgili ülkesini sevmesi, toplumsal konularda sorumluluk alması gibi sosyal kaygı temelli özelliklerin ön plana çıkarıldığı belirlenmiştir (Flanagan and Faison, 2001; Jennings ve Stoker, 2001;

O'Brien ve Smith, 2011; Kılınç ve Dere, 2013; Yeşilbursa; 2015). Bu çalışmanın sonuçları yukarıdaki çalışmalarını bulgularını destekler niteliktedir.

Araştırmada iyi vatandaşın bilgi temelli özellikleri boyutundaki ifadelerle katılım ortalamalarının da yüksek olduğu bulunmuştur. Öğretmenlerin iyi vatandaşın güncel olaylar hakkında bilgi sahibi olması gerektiği, kendisini ilgilendiren uygulama ve politikaları sorgulaması gerektiği, devletin yönetimi ve işleyişi ile ilgili bilgi sahibi olması gerektiğini düşündükleri sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde yapılan araştırmalarda vatandaşların çeşitli alanlarda bilgi sahibi olması gerektiği vurgulanmıştır (İchilov ve Nave, 1981; Kılınç, 2014). Bu da göstermektedir ki bireyin iyi vatandaş olarak adlandırılması için vatandaşlık yeterliklerinden birisi olan bilgi boyutunda gerekli düzeye ulaşmış olması gerekmektedir. Buna karşın bireyin iyi vatandaş olarak adlandırılması için küresel düzeyde bilgi sahibi olması gerektiği ve politik konuları başkaları ile tartışabilmesi konularında kararsız oldukları belirlenmiştir. Bu durum ise önceki çalışmaların bulguları ile farklılık göstermektedir. (Davies, Gregory ve Riley, 1999; Martin ve Chiodo, 2007). Bu farklılığın nedeni olarak diğer araştırmaların ABD ve İngiltere'de yapılmış olması, kültürel farklılıklar ve örneklem farklılığı gösterilebilir.

İyi vatandaşın Muhafazakârlık boyutundaki ifadelerin madde ortalamalarına bakıldığında ise sınıf öğretmenleri ile sosyal bilgiler öğretmenlerinin iyi vatandaş davranışlarında ahlak kurallarına dikkat etmesi gerektiği konusunda hemfikir oldukları görülmektedir. Lise öğrencileri ve sosyal bilgiler öğretmen adayları ile yapılan araştırmalarda da benzer sonuçlara ulaşılmıştır (Kılınç ve Dere, 2013; Kılınç, 2014). Schoeman (2005) tarafından Güney Afrika'da öğretmenler ile yapılan bir diğer çalışmada da iyi vatandaşın temel özelliklerinden birisi olarak ahlaki kurallara dikkate etmek olduğu ifade edilmiştir. Buna karşın öğretmenlerin iyi vatandaşın idarecilerine itaat etmesi gerektiği konusunda kararsız oldukları tespit edilmiştir. Daha önce yapılan başka çalışmalarda da öğrencilerin idarecilere karşı kötümser bir tutuma sahip oldukları ifade edilmiştir (Patterson, 2002). Bununla birlikte Schoeman'ın (2005) çalışmasında da itaat konusu öğretmenler tarafından pek kabul görmemiş iyi vatandaşın özellikleri sıralamasında son sıralarda yer almıştır.

Araştırma sonuçları cinsiyet değişkenine göre iyi vatandaşın sosyal kaygı ve bilgi temelli özelliklerinde herhangi bir anlamlı fark olmadığı; ancak muhafazakârlık temelli özelliklerinde anlamlı fark olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sosyal kaygı ve bilgi temelli özelliklerde herhangi bir anlamlı farkın olmaması daha önce yapılan bazı çalışmaların sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Nitekim bu araştırmalarda cinsiyet değişkeninin vatandaşlık değerlerine yönelik tutumlarda herhangi bir farklı tutuma neden olmadığı ifade edilmiştir (Chiaburu, Sawyer ve Thoroughgood, 2010; Heilman ve Chen, 2005). Bu açıdan bakıldığında, araştırmanın sonuçları önceki çalışmaların bulgularını destekler niteliktedir. Öte taraftan farklı ülkelerde yapılan bazı çalışmalarda ise kadın ve erkeklerin vatandaşlık değerlerine yönelik tutumlarında farklılık olduğu belirtilmektedir. Örneğin Farrell ve Finkelstein (2007) yaptıkları araştırmada erkeklerin vatandaşlık değerlerini temsil eden davranışları kadınlara oranla daha fazla gerçekleştirdikleri sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca Vong, Ehrhart, Ehrhart ve Devos (2010) da benzer bir sonuca ulaşmış ve erkeklerin kadınlara oranla vatandaşlık değerlerine daha fazla önem verdiklerini ifade etmişlerdir. Bu çalışmada ise kadınların muhafazakârlık temelli özelliklere verdikleri yanıtların ortalamalarının erkeklere oranla daha fazla olduğu görülmüştür. Araştırmalar arasındaki bu farkın kültür ve örneklem farklılığından kaynaklandığı öne sürülebilir.

Sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin iyi vatandaşın temel özellikleri ile ilgili maddelere verdikleri yanıtlar branş değişkenine göre karşılaştırılmış ve herhangi bir anlamlı farklılık tespit edilememiştir. Buna göre sınıf öğretmenleri ile sosyal bilgiler öğretmenlerinin iyi vatandaşın temel özellikleri ile ilgili düşüncelerinin benzer olduğu söylenebilir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin iyi vatandaşın bilgi temelli, sosyal kaygı temelli ve muhafazakârlık temelli özelliklerine ilişkin verdikleri yanıtların okulun bulunduğu yerleşim yeri değişkenine göre de farklılaşmadığı belirlenmiştir. Uluslararası literatürde kentsel ve kırsal alanda yaşayan öğrencilerin vatandaşlık algıları ile ilgili çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Conover ve Searing (2000) yaptıkları araştırmada kırsal bölgelerde yaşayan öğrencilerin daha çok topluma aidiyet konusuna vurgu yaptıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca kırsal bölgede yaşayan öğrencilerin daha çok başkalarını düşünme diğer bir ifade ile özgeci tavır takındıkları ve topluma katkıda bulunmaya daha çok meyilli oldukları da ifade edilmiştir (Damon, 1999). Martin ve Chiado (2007) ise kırsal alanlarda yaşayan öğrencilerin daha çok sosyal aktivitelere katılım ve sosyal konulara ilgili oldukları sonucuna ulaşmışlardır. Bu durumda ortaya çıkan farklılık, bu araştırmanın öğrencilere değil öğretmenlere yönelik yapılmış olması ile açıklanabilir. Son olarak araştırmada mesleki tecrübe değişkenine göre öğretmenlerin iyi vatandaş algısının farklılaşmadığı da tespit edilmiştir.

Araştırma sonuçları göz önünde bulundurulduğunda yapılacak öneriler şu şekilde ifade edilebilir. Bu çalışma Denizli, İzmir ve Kütahya illerinde görev yapan sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenleri ile sınırlıdır. Bundan sonra yapılacak araştırmaların Türkiye'deki diğer illerde görevli sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenlerini de kapsayacak şekilde yapılması sonuçların genellenmesine yardımcı olacaktır. Ayrıca iyi vatandaş kavramı ile ilgili öğretmen düşüncelerinin daha derinlemesine incelenebilmesi için nitel araştırmalar yapılabilir. Bununla birlikte öğretmenlerin iyi vatandaşın özellikleri ile ilgili düşünceleri farklı değişkenler açısından karşılaştırılabilir.

Kaynakça

- Balcı, A. (2015). *Sosyal bilimlerde araştırma: Yöntem, teknik ve ilkeler*. Ankara: Pegem Akademi.
- Banks, J.A., ve Banks, C.A. (Eds.). (1997). *Multicultural education (3rd ed.)*. Boston: Allyn & Bacon
- Barry, J. (2006). Resistance is fertile: From environmental to sustainability citizenship. In, *Andrew Dobson and Derek Bell (eds.), Environmental Citizenship* (pp. 21-48). Cambridge, MA: The MIT Press.
- Barth, J. L. (1991). *Elementary and junior high-middle school social studies curriculum, activities and materials*. Maryland: University Press of America.
- Bell, D. (2005). Liberal environmental citizenship. *Environmental Politics* 14(2), 179-194.
- Bennett, C.I. (2000). *Comprehensive multicultural education: Theory and practice. (5th ed.)*. Boston: Allyn and Bacon.
- Bowden, B. (2003). The perils of global citizenship. *Citizenship Studies*, 7(3), 349-362.
- Bruter, M. (2004). On what citizens mean by feeling 'European': perceptions of news, symbols and borderless-ness. *Journal of Ethnic and Migration Studies*,30(1), 21-39.
- Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı, (12.Baskı)*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ç. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Carter, A. (2001). *The political theory of global citizenship*. London: Routledge.
- Castles, S. (2000). Underclass or exclusion: social citizenship for ethnic minorities. In: E. Vasta, (Ed.), *Citizenship, community and democracy* (pp. 22-44). New York: St Martin's Press.
- Chiaburu, D., Sawyer, K. B., ve Thoroughgood, C. N. (2010). Transferring more than learned in training: Employees' and managers' (over)estimation of training transfer. *International Journal of Selection & Assessment*, 18, 380-393. doi:10.1111/j.1468-2389.2010.00520.x.
- Cohen, J. (1992). A power primer. *Psychological Bulletin*, 112, 155-159.
- Conover, P. J. ve Searing, D. D. (2000). A political socialization perspective. In L. McDonnell, P. M. Timpane ve R. Benjamin (Eds.), *Rediscovering the democratic purposes of education*. (pp. 91-126). Lawrence, KS: University Press of Kansas.
- Damon, W. (1999). *What does democracy mean to the young?* <http://www.empower.org/patriotism/damon.pdf>.
- Davies, I., Gregory, I. ve Riley, S. C. (1999). *Good citizenship and educational provision*. London: Falmer Press.
- Dobson, A. (2006). Ecological citizenship: A defence. *Environmental Politics* 15(3), 447-451.
- Dower, N. (2000). The idea of global citizenship: A sympathetic assessment. *Global Society*, 14(4), 553-567.
- Erdoğan, M. (2003), *Anayasal Demokrasi*. Ankara: Siyasal Kitabevi,
- Esendemir, Ş. (2008). *Türkiye'de ve dünyada vatandaşlık: Eski sorular yeni arayışlar*. Ankara: Birleşik.
- Farrell, S. K., ve Finkelstein, L. M. (2007). Organizational citizenship behavior and gender: Expectations and attributions for performance. *North American Journal of Psychology*, 9, 81-95.
- Fırat, İ. (2010). *Anayasal vatandaşlık; 1982 anayasası üzerine bir inceleme* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Flanagan, C. ve Faison, N. (2001). Youth civic development: Implications of research for social policy and programs. *Social Policy Report*, 25(1), 3-15.
- Freire, P. (1993). *Pedagogy of the oppressed*. New York: Continuum Publishing.
- Gay, L., Mills, G. ve Airasian, P. (2006). *Educational research: Competencies for analysis and application*. New Jersey: Pearson.
- Goodman, J., ve Adler, S. (1985). Becoming an elementary social studies teacher: A study of perspectives. *Theory & Research in Social Education*, 13(2), 1-20.
- Hansen, R. (1998). A European citizenship or a Europe of citizens? Third country nationals in the EU. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 24(4), 751-768.

- Heilman, M. E., ve Chen, J. J. (2005). Same behavior, different consequences: Reactions to men's and women's altruistic citizenship behavior. *Journal of Applied Psychology*, 90, 431-441. doi:10.1037/0021-9010.90.3.431.
- Ichilov, O., ve Nave, N. (1981). The good citizen as viewed by Israeli adolescents. *Comparative Politics*, 361-376.
- Işın, E.F. (2002). *Being political: Genealogies of citizenship*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Jennings, M. ve Stoker, K. (2001). *The political character of adolescence: The influence of families and schools*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Kadıoğlu, A. (2012). *Vatandaşlığın dönüşümü*. İstanbul. Metis.
- Karasar, N. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Keyman, E. F. (2008). Türkiye'de çokkültürlü anayasal vatandaşlık ve demokratikleşme. Ayşe Kadıoğlu (Ed.), *Vatandaşlığın Dönüşümü: Üyelikten Haklara* (s. 218-244). İstanbul: Metis Yayınları.
- Kılınç, E. (2014). Does good citizen consider environment? The correlation between characteristics of good citizen and environmental attitudes amongst pre-service social studies teachers. *Journal of Environmental Protection and Ecology*, 15 (3A), 1434-1441.
- Kılınç, E., ve Dere, İ. (2013). Lise öğrencilerinin 'iyi vatandaş' kavramı hakkındaki görüşleri. *Journal of Social Studies Education Research*, 4(2), 103-124.
- Krejcie, R. V., ve Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30, 607-610.
- Lehning, P. B. (1997). European citizenship: A mirage?. In Percy B. Lehning and Albert Weale, (eds.), *Citizenship, Democracy and Justice in the new Europe* (pp. 175-199). London/New York: Routledge.
- Lehning, P. B. (2001). European citizenship: towards a European identity?. *Law and Philosophy*, 20(3), 239-282.
- Longford, G. (2005). Pedagogies of digital citizenship and the politics of code.Techné: *Research in Philosophy and Technology*, 9(1), 68-96.
- MacGregor, S. (2006). *Beyond mothering earth: Ecological citizenship and the politics of care*. Vancouver: UBC Press.
- Marshall, T. H. (1950). *Citizenship and social class*. London: Cambridge.
- Martin, L. A., ve Chiodo, J. J. (2007). Good citizenship: What students in rural schools have to say about it. *Theory and Research in Social Education*, 35(1), 112-134.
- Merryfield, M. M. (1991). Preparing American secondary social studies teachers to teach with a global perspective: A status report. *Journal of Teacher Education*, 42(1), 11-20.
- Mossberger, K. (2009). Toward digital citizenship: Addressing inequality in the information age. *Routledge Handbook Of Internet Politics*, 173-185.
- Neito, S. (1995). *Affirming diversity: The sociopolitical context of multicultural education*. (2nd, ed.), New York: Longman Press.
- O'Brien, J. L., ve Smith, J. M. (2011). Elementary education students' perceptions of "good" citizenship. *Journal of Social Studies Education Research*, 2(1).

- Öztürk, C., ve Baysal, N. (1999). İlköğretim 4-5. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutumu. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(6), 11-20.
- Patterson, J. (2002). *The vanishing voter public: Involvement in an age of uncertainty*. New York, NY: Alfred A. Knopf.
- Pérez-Díaz, V. (1998). The public sphere and a european civil society. In J. C. Alexander (ed.), *Real civil societies; dilemmas of institutionalization* (pp. 211-238). London: Sage.
- Ribble, M. S., Bailey, G. D., ve Ross, T. W. (2004). Digital citizenship: Addressing appropriate technology behavior. *Learning & Leading with Technology*, 32(1), 6.
- Ricci, D. M. (2004). *Good citizenship in America*. New York: Cambridge.
- Safran, M. (2008). Sosyal bilgiler öğretimine bakış. B. Tay ve A. Öcal (Eds.), *özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: PegemYayıncılık.
- Schoeman, S. (2005). Educating democratic minds in South African public schools: African teachers' perceptions of good citizenship. *The Journal of Negro Education*, 275-286.
- Shelley, M., Thrane, L., Shulman, S., Lang, E., Beisser, S., Larson, T., ve Mutiti, J. (2004). Digital citizenship parameters of the digital divide. *Social Science Computer Review*, 22(2), 256-269.
- Sunal, C. S., ve Haas, M. E. (2005). *Social studies for the elementary and middle grades: A constructivist approach*. Boston: Pearson.
- Temelat, N. (2011). *Ülke anayasalarında vatandaşlık tanımları*. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Merkezi.
- Theiss-Morse, E. (1993). Conceptualizations of good citizenship and political participation. *Political Behavior*, 15(4), 355-380.
- Üstel, F. (1999). *Yurttaşlık ve demokrasi*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Üstel, F. (2004). *Makbul vatandaşın peşinde: II. Meşrutiyet'ten bugüne vatandaşlık eğitimi*. İstanbul: Metis.
- Vong, S., Ehrhart, M. G., Ehrhart, K. M., Devos, T. (2010). *Gender and organizational citizenship behavior*. Paper presented at the 24th annual conference of the Society for Industrial and Organizational Psychology, Atlanta, GA.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). *SPSS uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yesilbursa, C. C. (2015). Turkish pre-service social studies teachers perceptions of good citizenship. *Educational Research and Reviews*, 10(5), 634-640.
- Yuval-Davis, N. (1997). Women, citizenship and difference. *Feminist Review*, 57, 4-27.
- Yücel, H. A. (2015). *İyi vatandaş iyi insan*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.